Räddade mustaschen Juholt?

Max Sohl Stjernberg
Roland Poirier Martinsson

DECEMBER 2011

TIMBRO [MEDIEINSTITUT]
www.timbro.se/innehall/?isbn=9175668703&flik=4

© Författarna och Timbro 2011
ISBN 978-91-7566-870-3
www.timbro.se
info@timbro.se
http://www.timbro.se/innehall/?isbn=9175668703&flik=4

INNEHÅLL

INLEDNING....4
FORSKNINGSDISKUSSION....6
Mona Sahlin och Tobleroneaffären 1995....9
Framställningar av Mona Sahlin....11
Laila Freivalds och lägenhetsaffären 2000....11
Framställningar av Laila Freivalds....12
Laila Freivalds och stängningen av Sverigedemokraternas webbplats 2004—2006....13
Framställningar av Laila Freivalds....16
Gudrun Schyman-affären 2003....16
Framställningar av Gudrun Schyman....17
Sigvard Marjasin-affären 1996....17
Framställningar av Sigvard Marjasin....19
Jan O. Karlsson-affären 2002-2003....20
Framställningar av Jan O. Karlsson....22
Tobias Billström-affären 2006....23
Framställningar av Tobias Billström....24
AVSLUTANDE DISKUSSION....25
KÄLLFÖRTECKNING....28
Litteraturlista:....28
Andra källor:....28

INLEDNING

Skandaler är ett återkommande inslag i demokratiska samhällen, senast var det Socialdemokraternas partiledare Håkan Juholts handlingar som stod i skarp konflikt med allmänhetens värderingar – med därpå följande mediala utkrävande av ansvar. I metadebatten framhölls från flera håll åsikten att Juholt kunde mobilisera tillräcklig kraft för att inte tvingas avgå på grund av att han är en man. Den underliggande tanken var att medierna, om målet för granskningen varit en kvinna, antingen inte hade släppt taget eller hade bedrivit en granskning som sökt andra, mer skadliga vinklar och aspekter. (www.nyheterna.net; Veckans affärer 2011-10-27, ”Kvinnorna får gå…”).

Grundfrågan i det följande blir alltså: Klarar sig män bättre än kvinnor, när drevet går?

Först dock ett kort resonemang kring frågan, Vad är en skandal?

Journalisten Gunnar Wall i förordet till ”Världens största politiska skandaler”:

> *Det är en händelse eller en företeelse som plötsligt tar ett språng från det privata, eller i vilket fall det dolda, till det offentliga.*
> *…*
> *En skandal är på något sätt värre än ett brott. För i de flesta kretsar finns det vissa brott som är godtagbara. Det skiljer sig förstås åt beroende på kön, ålder, samhällsklass och så vidare. Och det finns vissa lagliga beteenden som inte är godtagbara, också olika för olika människor. En skandal handlar just om sådant som inte är godtagbart. (Wall 2008, s. 5—7)*

Medievetenskapsprofessorn Lars Nord lyfter perspektivet en aning och menar att en skandal är beroende av medierna, och citerar sociologen John B. Thompson:

> *Inte bara genom att medierna rapporterar om skandaler – skandaler formas också av förekomsten av medier, menar t ex den amerikanske sociologen John B. Thompson i boken ”Political Scandal – Power and visibility in the Media Age”: Mediated scandals are not simply scandals which are reported by the media and exist independently of them: they are, in varying ways and to some extent, constituted by mediated forms of communication (Nord 2001, s. 20).*

Vidare har Sigurd Allern och Ester Pollack, båda professorer i journalistikvetenskap, avgränsat begreppet ytterligare genom att upprätta en distinktion mellan politiska skandaler och politikerskandaler. Det senare begreppet avser politikers personliga övertramp, vilket också är föreliggande rapports huvudsakliga fokus (Allern & Pollack 2009, s. 15).

Rapporten studerar sju svenska politikerskandaler under perioden 1995-2006, hur de har skildrats i dagspress, hur de inblandade aktörerna har skildrats, vilka faktorer som tillskrivits störst betydelse för skandalens utveckling, samt vilket utfall de har fått. Vad beskrivs skandalerna kretsa kring? Vilka faktorer framställdes i rapporteringen som mest betydelsefulla för utfallet i varje skandal? Hur skildrades de utpekade politikerna?

Vi har genomfört ett flertal litteratursökningar, och därmed gått igenom en rad relevanta titlar och artiklar. Artikelsökningarna genomfördes med hjälp av söktjänsten Mediearkivet från Retriever (Retrievers hemsida, 2011). Först genomfördes en översiktsläsning av främst rubriker och ingresser, varefter nyckelartiklar, där rapporteringen summerades eller viktiga uppgifter framkom först, valdes ut. Därefter närlästes dessa artiklar.

Litteraturen kan delas in i två huvudområden: studier av mediernas skildringar av politiska skandaler, samt handfasta rapporter om enskilda skandaler. Merparten av litteraturen är svensk och behandlar svenska förhållanden, de studier som inte är det har märkts med ursprungsland. Vi har även genomfört informella samtal i researchsyfte, samt en längre intervju med Ester Pollack, professor i journalistikvetenskap.

Vi har begränsat rapporten till skandaler som uppstått till följd av upplevelsen att svenska politiker begått moraliska övertramp.

Följande skandaler ringades in:

- Mona Sahlin och Tobleroneaffären 1995;
- Laila Freivalds och lägenhetsaffären 2000;
- Laila Freivalds och stängningen av Sverigedemokraternas webbplats 2004—2006;
- Gudrun Schyman-affären 2003;
- Sigvard Marjasin-affären 1996;
- Jan O. Karlsson-affären 2002—2003;
- Tobias Billström-affären 2006.

FORSKNINGSDISKUSSION

Kön är en återkommande faktor i de tidigare studier som har gjorts i ämnet. De amerikanska statsvetarna Elizabeth S. Smith, Ashleigh Smith Powers och Gustavo Suarez undersökte könets betydelse vid politiska skandaler genom en enkätundersökning, där respondenterna fick ta ställning till olika scenarion (2005). I och med dess geografiska- och kulturella avstånd till svenska förhållanden bör resultaten läsas med viss försiktighet. Statsvetarna utgick från att kvinnor i genomsnitt skulle bedömas hårdare än sina manliga kollegor vid politiska skandaler, men kom fram till att så inte var fallet (Smith et al. 2005, s. 117; 126).

De kom däremot fram till att de inblandades kön påverkade hur hanteringen av olika överträdelser bedömdes: kvinnliga politiker som begick "typiskt manliga överträdelser" tenderade att bedömas mildare än männen, och män som begick typiskt kvinnliga överträdelser uppfattades även de mildare än sina kvinnliga kollegor (ibid. s. 128). Resultatet återfinns inte i andra studier som jag har tagit del av.

Pollack analyserade den svenska dagspressens rapportering om ministertillsättandet 2006 (Pollack 2009, s. 99-120). Pollack drar slutsatsen att utfallen i de olika skandalerna delvis berodde på könsaspekten och väljer att illustrera detta genom att citera Niklas Ekdal, politisk redaktör i Dagens Nyheter: "På framgångsrika damer ställs särskilda krav". Pollack pekar som exempel ut hur Maria Borelius från första stund utmålades som en charmerande överklassdam, vilket "inte är något plus" i de här sammanhangen (ibid. s. 120).

Radioprogrammet P1 Medierna genomförde en ambitiös granskning av tio svenska politiska skandaler utifrån ett könsperspektiv. Granskningen omfattande 500 tidningsartiklar som undersöktes kvalitativt med fokus på: "hur makthavarna beskrivs, vilken roll deras kön spelar och vilken roll det spelade för de som fick avgå" (Johanson, 2011). Den är inte att betrakta som en akademisk studie – vilket den heller inte utger sig för att vara –men är relevant för föreliggande rapport då den behandlar liknande fall och frågeställningar.

P1 Mediernas granskning kom fram till att könet spelar roll i framställningen av makthavaren: kvinnliga politiker beskrevs i högre utsträckning utifrån sitt utseende, ansiktsuttryck och kläder, än vad som är fallet med manliga politiker. Ett annat attribut som skilde mellan beskrivningarna av manliga och kvinnliga politiker var deras föräldraroller. Bland beskrivningarna av de kvinnliga politikerna var deras föräldraroll ett återkommande inslag, medan de manliga politikernas föräldraskap endast diskuterades när en av dem självmant tog upp det. Skildringen av de anklagade makthavarna skilde sig alltså beroende på kön, däremot påverkades inte gravheten i tonfallet. Johanson anser att de kvinnliga politikerna inte var tvungna att avgå i högre utsträckning på grund av könstillhörighet,

utan att det var andra faktorer som avgjorde utgången i de analyserade skandalerna (Johanson, 2011).

Det råder inte enighet om könets betydelse vid politiska skandaler. Nilsson diskuterar politiker ur ett könsperspektiv och hävdar att föreställningar om det ideala västerländska politiska ledarskapet kretsar kring manligt beteende. Han anför citat av politiker som betonat manligheten som en dygd och hänvisar till statsvetare, historiker och andra journalister som dragit samma slutsats, och lämnar läsaren med den underförstådda slutsatsen att kvinnor i alla avseenden har det svårare som politiker än sina manliga kollegor (Nilsson 2010, s. 156-157).

Beroende på vilken typ av moralisk överträdelse det rörde sig om, bedömde respondenterna i den amerikanska undersökningen skandalerna med varierande grad av stränghet (Smith et al. 2005, s. 124). Politiker som var involverade i ekonomiska skandaler bedömdes hårdare än de som gjort sig skyldiga till oacceptabelt beteende i sexualmoraliskt avseende (ibid. s. 126). Ekonomiskt orienterade skandaler anses även vara vanligast i en svensk kontext (Kroon 2007, s. 99). Rapportförfattarna resonerar kring resultaten i termer av maktlöshet: de typiskt kvinnliga överträdelserna – däribland nämns att ha en sexuell relation med en överordnad person i samma organisation, eller att ha anlitat svart städhjälp – kan uppfattas som en följd av viss maktlöshet inför sin situation. Det gäller inte för de typiskt manliga överträdelserna: sex med underordnad och att ta emot mutor. Vilka tenderar uppfattas som grova övertramp och i viss mån som direkt maktmissbruk (ibid. s. 124; 127).

Johanson kommer till en liknande slutsats, och menar att det som varit ytterst avgörande i de analyserade fallen är huruvida den anklagade politikern brutit mot de värderingar som ligger till grund för det egna partiets ideologi, eller står i konflikt med det särskilda uppdrag politikern bär ansvar för. (Johanson, 2011).

En annan faktor som förts fram är händelsens komplexitet. Är övertrampet lätt att överblicka ökar skandalen i styrka. Motsatsen gäller vid komplexa skeenden (Allern & Pollack 2009, s. 194; P3 Dokumentär "Tobleroneaffären", 70:00-72:30). Slutligen påverkar tidpunkten skandalens storlek på ett trivialt sätt; om det råder nyhetstorka eller om händelsen fasar in i en aktuell debatt kan vara avgörande. Så tillvida kan man säga att en av de viktigaste faktorerna för huruvida en politiker kommer eller inte kommer undan en skandal är ren och skär tur.

I den amerikanska undersökningen delade man upp politikernas möjligheter att hantera offentliga misstankar om en moralisk överträdelse i tre typer: ursäkt, rättfärdigande och förnekande (Smith et al. 2005, s. 120). Resultaten visade att oberoende av politikerns kön eller sorten av övertramp var strategier som syftade till att rättfärdiga ett ifrågasatt beteende mest effektiva. Därefter kom förnekande, och på sista plats ursäkterna. Författarna menar att det beror på att ursäkten ger

minst utrymme för politikern att omdefiniera övertrampet (ibid. s. 127). Det är en intressant observation som strider mot den som oftast rekommenderas av dyra krishanterare när anklagelserna ska bemötas: att göra en villkorslös pudel.

Enligt Torbjörn Nilsson, politisk journalist, är lögnen den mest avgörande faktorn för vad som avgör en skandal. I sitt reportage beskriver han tre skilda politiska skandaler och framhäver det som avgjorde respektive skandals utgång. I samtliga fall är det när lögner avslöjats som partiet – och väljarna – krävt ett politiskt offer (Nilsson 2010, s. 221—223). Det är en återkommande förklaring i det material vi tagit del av (P1 Medierna "Drevets logik", 16:00—20:00, 23:00—24:00).

Wall framhåller betydligt mer basala rutiner som avgörande:

> *Kan man dra några lärdomar för livet genom att läsa om skandaler? Kanske. Det finns ju regler: "Gör bara sådant du står för!" "Om du gör misstag, erkänn dem så fort som möjligt!" ... Eller också kan man säga som John Dean, en av Nixons medarbetare som syltade in sig rejält i Watergatehärvan. När han fick frågan om lärdomar sa han bara: "Åk inte fast! Punkt slut." (Wall 2008, s. 5—7)*

Utöver de faktorer som berörts har vi valt att ringa in ytterligare en (med Thompson-citatet ovan i gott minne) som avgörande för utgången av en politisk skandal: politikerns ställning. Nyhetsvärdet – och därmed sprängkraften i mediedrevet – är större ju mer makt en person kan tillskrivas.

Allern och Pollack menar att politikerns ställning är direkt avgörande för om ett moraliskt övertramp utvecklas till att bli en politikerskandal. Triviala övertramp, som att ha glömt betala tv-avgiften eller att vara del i arbetsplatskonflikt, blir en skandal först när de inblandade blir statsråd eller åtnjuter en liknande maktposition. Dessutom spelar politikerns ideologi stor roll för skandalens storlek, som politiker bör man leva som man lär för att undvika skandaler (Allern och Pollack 2009, s. 197—198).

Kan partitillhörighet påverka medierna och väljarnas reaktioner vid moraliska övertramp? Wallcitatet ovan tyder på att skandaler blir olika stora i olika sammanhang, men visst påverkas skandalens storlek av vem det är som står i centrum.

Nilsson driver genomgående i sin reportagebok tesen att grupptillhörigheten är avgörande för politiker. Hans resonemang pekar på en faktor som inte belystes i den amerikanska undersökningen: partikollegornas reaktioner. Den anklagade politikern är starkt beroende av vilket offentligt stöd som partikollegerna erbjuder (2010).

Slutligen bör det nämnas att det vid alla skandaler tycks finnas ett förhållandevis stort manövre-

ringsutrymme för den enskilde politikern, också när det stormar som hårdast. Det är till syvende och sist den enskilde politikern som väljer att skriva på sin avskedsansökan. Det är en viktig observation i anslutning till P1 Mediernas granskning, där det framgick att kvinnliga politiker som varit utsatta för drevliknande förfaranden i högre utsträckning upplevde obehag än sina manliga kollegor (P1 Medierna 2011, ”Mediedrevet och könet”).

Mona Sahlin och Tobleroneaffären 1995

Den 7 oktober 1995 publicerar Expressen-journalisten Leif Brännström artikeln, ”Sahlin köpte kläder med regeringens kontokort: ’Jag tog fel kort av misstag’”. Artikeln blir startskottet på en serie artiklar i tidningen om statsrådet och den främsta dåvarande statsminister- och partiledarkandidaten tillika vice statsministern Mona Sahlins kontokortsbruk. Det är först den 13/10 som andra tidningar hakar på nyheten. Aftonbladet publicerar då artikeln ”Hon har både ljugit och varit nonchalant”, av Lena Mellin, vari följande står att läsa:

> *En pinsam historia som inte skulle väcka särskilt stor uppmärksamhet. Om det inte vore för Sahlin själv. Hon har nämligen gjort det som högt uppsatta politiker inte får göra. Hon har ljugit och hon har varit nonchalant. I fredags meddelade Mona Sahlin att hon själv upptäckt att hon gjort fel. I lördags sade hon att operationerna var som ett normalt löneförskott. I måndags var det, fortfarande enligt Sahlin, statsrådsberedningen som uppmärksammat henne på felet. Tre disparata versioner av samma händelseförlopp. Vilken stämmer? Stämmer någon?*

Sett till det drev och de artiklar som sedermera uppkommer i fallet är detta en klarsynt analys, som i förtid ringar in orsaken till skandalens utfall: lögnerna.

Här följer ett utdrag ur en intervju av Ingvar Hedlund med Mona Sahlin publicerad i Expressen 8/10:

> *Men det har ju inte bara skett en gång, utan faktiskt fem gånger.*
> *- Ja, det stämmer nog. Och vid dessa fem tillfällen slog du in tjänstekortets kod trots att du gjorde privata inköp?*
> *- Vadå? Jag lämnade kortet till butiken och jag använde ingen kod där...*
> *Men du tog ju ut pengar på bankomat via kortet?*
> *- Ja, när jag tog ut, just det...*
> *Men du menar då att ingen alls av dessa gånger var du medveten om att du använde tjänstekortet för privata uttag och för privat konsumtion?*
> *- Jo, det var jag... men jag trodde inte att det var något problem då jag ändå sedan skulle betala allt med egna pengar.*
> *...*
> *Du har tidigare haft betalningsproblem med kronofogden och gällande TV-licens. Är det så att du är en ganska*

slarvig och, om jag så får uttrycka mig, bohemisk människa, när det gäller pengar och handlingar?
- Bohemisk är väl att ta i. Men två gånger i livet har jag kommit efter med betalningar. Och båda dessa gånger hamnade så att säga i Expressen?
- Ja, precis... (Expressen 1996-10-08, "'Jag såg det som ett förskott på lönen'").

Expressen-journalisten Leif Brännström driver saken vidare och publicerar en artikel där Sahlin erkänner sitt misstag och går med på att betala tillbaka ränta på "lånen" (Expressen 1995-10-10, "Expressen griper in: -Jag ska betala räntan"). Därefter följer långa artiklar i flera tidningar med Sahlins inköp specificerade och det står klart att hon har farit med osanning (Aftonbladet 1995-10-13, "Här handlar hon på statens kort").

Sahlins försvar och ursäkter hjälper föga, när det visar sig att hon än en gång inte uppgett fullständigt korrekta uppgifter. Även det förtroende dåvarande statsministern Ingvar Carlsson visade för Sahlin undermineras när det visar sig att han inte heller uppgett hela sanningen:

Enligt statsminister Ingvar Carlsson har inga privata uttag gjorts på kortet det senaste halvåret. Den uppgiften visade sig vara felaktig. Mona Sahlin har trots att hon lovat justitiedepartementet att "lägga undan kortet" använt det även senare för privata utgifter, vilket hon själv medger. "Kallar ni det för lögn, så visst...", blev hennes svar till frågande journalister. ANMÄRKNINGSVÄRT är att det handlat om ett flertal uttag, och att Sahlin bekräftat att hon vetat att förfarandet var felaktigt. Därtill har hon i andra sammanhang betalat vissa räkningar så sent att kronofogden kopplats in (Helsingborgs Dagblad 1995-10-13, "Ledare: Sahlin i blåsväder").

10/11 1995 höll Mona Sahlin en presskonferens efter att hon lämnat in sin avskedsansökan som vice statsminister till dåvarande statsministern Ingvar Carlsson.

Lena Mellin summerar avgångsbeslutet:

Mona Sahlin har varit mycket populär i sitt eget parti. Men hon har också många fiender. De som tyckt att "Mona är en skitbra talare men för kort i rocken för att bli statsminister". Det är den gruppen, inte medierna, som bringat Sahlin på fall. Kontokortsaffärerna och den tilltrasslade privatekonomin blev bara den spik som motståndarna kunde hänga upp sin kritik på. (Aftonbladet 1995-11-11, "...men Mona är glad ändå")

Slutsatsen bör betraktas mot det faktum att en annan kvinnlig politiker, Reidunn Laurén, före detta justitieminister, samtidigt uppdagades ha utnyttjat kontokortet på ett liknande sätt som Mona Sahlin. Trots det blev rapporteringen om Laurén blygsam i jämförelse med den om Sahlin[1]. Den rimliga slutsatsen som bör dras är att deras olika formella ställning avgjorde intensiteten i mediebevak-

[1] Rapporteringen om Sahlin från månaden för avslöjandet till årsskiftet uppgick till 1678 artiklar, medan Laurén under samma period behandlades i 131 artiklar enligt Mediearkivet.

ningen. 11/1 1996 lades förundersökningen mot både Sahlin och Laurén ner.

Framställningar av Mona Sahlin

Mona Sahlin beskrivs vara en nonchalant slarver och som en lögnare. Hon beskrivs ha bristande omdöme och mer därtill:

> *Lögner, bristande omdöme, slarv och (i bästafall?) flagrant okunnighet är inga egenskaper som meriterar till statsministerposten. Inte bara för att det kan ifrågasättas om en sådan person klarar det ansvar som är förknippat med landets högsta ämbete, utan också för att statsministern även måste kunna vara en förebild (Göteborgs-Posten 1995-10-13, "Tänk om alla gjorde så... Mona Sahlin agerar ansvarslöst")*

En journalist dristar sig till och med till att påstå att hon skulle vara "bohemisk" (Expressen 1996-10-08, "'Jag såg det som ett förskott på lönen'").

Laila Freivalds och lägenhetsaffären 2000

Den 25 augusti 2000 avslöjade Aftonbladet att Laila Freivalds, dåvarande justitieminister för Socialdemokraterna, tänkte köpa sin hyreslägenhet i centrala Stockholm från allmännyttan (Aftonbladet 2000-08-25, "Miljonklipp för ministern"). Detta kommer att kritiseras av såväl pressen som andra socialdemokrater, inte för att det skulle vara olagligt, utan för att det stod i strid med den bostadspolitik socialdemokraterna förde och den socialdemokratiska ideologin. Här följer ett par reaktioner från partikamrater:

> *Aftonbladet har talat med flera av de socialdemokratiska ledamöterna i riksdagens bostadsutskott. De är öppet kritiska mot Freivalds.*
> *- Förutsatt att det som skrivits är korrekt är jag väldigt förvånad. Jag upplever Laila Freivalds som en väldigt omdömesgill person. Det är anmärkningsvärt att hon har gjort den här affären. För att jag ska få tillbaka förtroendet krävs att hon kliver av affären, säger Bengt-Ola Ryttar.*
> *Han får medhåll av Lennart Nilsson, vice ordförande i utskottet.*
> *- Som socialdemokrat bör man inte bidra till utförsäljningar av allmännyttan, särskilt inte som minister.*
> *- Jag förstår om hon sitter i en svår sits, men hon har ett ansvar att vara föredöme. Nu bör hon låta bli att köpa.*
> *Som justitieminister arbetar Laila Freivalds aktivt mot att allmännyttan säljs ut. Som privatperson bidrar hon till privatiseringen genom att köpa sin lägenhet. Det upprör s-kollegorna i bostadsutskottet. En av dem är Carina Moberg.*
> *- Jag känner mig besviken på henne. Förtroendet för oss politiker måste gå före.*
> *Vi måste stå upp för det vi tror på - även i det vardagliga livet, säger hon. (Aftonbladet 2000-08-27 "'Freivalds måste kliva av affären'").*

Det bör dock nämnas att Göran Persson, som då var både statsminister och partiledare för Socialdemokraterna, faktiskt uttalade sitt stöd för Freivalds:

- Som privatperson hade hon att fundera över vad hon skulle göra när fastigheten omvandlades till bostadsrätt. Jag kan förstå om hon inom de nya regler som satts upp köper sin lägenhet, sade Persson.
- Jag tycker inte man kan kritisera henne utifrån moraliska synpunkter. Jag skall lyssna på dem inom partiet som har andra åsikter. (Dagens Nyheter 2000-08-29, "Persons förtroende för Freivalds orubbat")

Det framkommer tidigt i rapporteringen att Freivalds uttalanden i affären inte är fullt sanningsenliga. Freivalds hävdade att hon har varit tvungen att rösta ja till ombildningen från hyresrätt till bostadsrätt, eftersom majoriteten av hennes grannar redan gjort det – det visar sig vara felaktigt; i själva verket var Freivalds bland de första i hyreshuset som visade intresse för en ombildning (Expressen 2000-08-27, "Det här vill inte Freivalds svara på").

Den 20 september 2000 sänder bl.a. SVT-nyheterna ett inslag där flera reportrar försöker intervjua Freivalds utanför hennes bostad. En ilsken Freivalds går till verbalt angrepp (SVT Plays hemsida). Det framgår att hon och hennes man genomför köpet trots all kritik som framförts (Sydsvenskan 2000-09-21, "Freivalds köper lägenhet trots kritik"). Dagen därpå, 21/9 2000, lämnar Laila Freivalds in sin avskedsansökan till statsministern Göran Persson. SvD analyserar beslutet:

Men inrikespolitiskt kan det vara en fördel för Persson att Freivalds lämnar sin post. Hade hon stannat hade hon blivit en belastning för partiet. En minister som privat agerar tvärt emot den politik hon driver som statsråd, spär på politikerföraktet och underminerar tilltron till den socialdemokratiska regeringen. Att Laila Freivalds vill omvandla sin lägenhet i allmännyttan till bostadsrätt, samtidigt som regeringen gör vad den kan för att försvåra utförsäljning av allmännyttans lägenheter, har mött hård kritik internt i partiet. (Svenska Dagbladet 2000-09-22, "Situationen blev ohållbar")

Framställningar av Laila Freivalds

Generellt sett framställs Freivalds knapphändigt, som läsare får man intryck utifrån de beslut hon beskrivs ha fattat – inte utifrån personbeskrivningar. Hon framställs som maktfullkomlig, elak, inkonsekvent, hycklare, villrådig och till viss del som en lögnare. Till följd av hennes övertramp beskrivs hon som att hon inte lever som hon lär (Aftonbladet 2000-09-21, "Var hör politiken hemma om inte i vardagen?"; Aftonbladet 2000-08-26, "Hycklarnas svarta vecka"; Expressen 2000-08-27, "Det här vill inte Freivalds svara på").

Hon beskrivs även som okunnig till den grad att man skämtar med henne i rubrikvalet på artiklar: "Lugn, ministern — det blir inte alls dubbelt så dyrt att bo" (Aftonbladet 2000-08-26, "Lugn, ministern — det blir inte alls dubbelt så dyrt att bo).

Laila Freivalds och stängningen av Sverigedemokraternas webbplats 2004—2006

Det är inte helt lätt att summera vad som föranledde dåvarande utrikesminister Laila Freivalds avgång 2006. Missnöjet och drevet mot henne började strax efter tsunamin i Thailand 2004, då UD:s katastrofhantering ansågs ha fallerat och hon var ytterst ansvarig i och med sin tjänst. Freivalds kom tidigt att be om ursäkt för hanteringen, och försökte parera avgångskraven, som främst riktades från journalister och insändarskribenter (Aftonbladet 2005-01-01, ”Freivalds erkänner misstag”). Till och med kung Carl XVI Gustaf kritiserade hanteringen av katastrofen, något som Freivalds med flera gick till motangrepp mot (Expressen 2005-01-17, ”Freivalds ger igen. ’Mängder av människor är beredda att ta ansvar’”).

Ett tecken på hur pass lovligt byte för drevet Freivalds kom att bli är en artikel utan reellt nyhetsvärde som publicerades när kritiken var som värst. I artikeln myntas begreppet ”att göra en Freivalds”, vilket syftar på att köpa loss hyreslägenheter från allmännyttan till vrakpris (Aftonbladet 2005-01-24, ”De har alla gjort en Freivalds”).

Mediernas granskning av UD:s hantering med Freivalds i fokus går in i en ny fas, när Dagens Nyheter publicerar en intervju med ministern där hon svarar på följande vis:

> *[DN:] Vilka var de största misstagen UD gjorde?*
>
> *...*
>
> *- Jag vet inte hur man ska förklara det. För min egen del handlar det om att jag inte visste vad Phuket är. Jag vet det nu, jag visste inte det då.*
>
> *Du visste inte att det var ett så populärt semestermål?*
>
> *- Jag hade absolut ingen aning om det. Och jag förstod inte varför just svenskar var så hårt drabbade förrän jag själv var på plats i Khao Lak i Thailand och fick se den anläggning som nästan helt var bebodd av svenskar och som var värst drabbad. Det var inte lika i hela området, bara en kilometer därifrån fanns en anläggning som nästan inte var rörd. Men på söndagen visste jag ingenting om detta. (Dagens Nyheter 2005-02-12, ”DN Granskar: Tsunami okänt begrepp på UD”)*

Hennes okunskap om Phuket, svenskarnas resvanor och ordet tsunami uppfattas som ett ignorant von oben-perspektiv och mottas med stor indignation. Uttalandet genererade en stor mängd kritiska artiklar som enbart behandlade den saken. Nu väcktes röster om ministerns avgång än en gång, men den här gången med intensitet. Det skrevs flera debattartiklar i raljant ton där både okunskapen repeterades, men även hennes tidigare förehavanden och avgång diskuterades:

> *Det är i en intervju i Dagens Nyheter som Laila Freivalds förklarar att hon inte visste vad Phuket var före flodvågskatastrofen. Det är det senaste i en serie bortförklaringar. Det började med att hon inte förstod. Ord*

som användes var obegripligt, svårt att greppa, omöjligt att överblicka. Till detta lades sedan att det hände "på andra sidan jordklotet". Utrikesministern fick till en början med sig tongivande opinionsbildare. Många av dem delade hennes syn. Och de som framhärdade med uppfattningen att det varit möjligt att begripa fick överlägsna och försmädliga klappar på huvudena och kommentarer med innebörden att "Ni var förstås duktigare än alla vi andra" och "visst, ni skall gärna få varsin guldstjärna". Det var viktigt för regeringen att då placera sig bland alla dem som inte hade satt på radion eller tv:n på annandagen och därför inte kände till vad som hänt. (Göteborgsposten 2005-02-13, "Laila Freivalds koketterar med sin okunskap om Phuket")

Artikeln avslutades med att konstatera Freivalds olämplighet som minister, och pekade ut statsminister Perssons påstådda maktfullkomlighet som orsaken till det ursprungliga tillsättandet av henne. Sedan följer några månaders rapportering där få nya uppgifter tillkommer, katastrofhanteringen kommer att beskrivas som en skandal (Expressen 2005-03-27, "Hatkampanj? Nej, granskning, Göran"). Hennes val att fortsätta som utrikesminister kritiserades, samtidigt som "vanliga" nyheter om hennes uppdrag i arbetet började dyka upp.

När årsdagen för katastrofen närmade sig tilltog avgångskraven åter i styrka, flera krönikörer pekade på de brister i hanteringen som funnits och krävde Freivalds avgång:

Att Laila Freivalds väljer att avgå och att några av toppcheferna på UD går med henne vore också rimligt. Ansvaret vilar tungt på Göran Persson och kommissionen gör helt rätt som lägger huvuddelen av ansvaret på statsrådsberedningen. Men utrikesdepartementet hade de facto en stor del av ansvaret under de inledande dygnen och den ansvarige ministern misskötte sig grovt. Hon sparkade dessutom neråt i organisationen. Hon skyllde först på ambassadören i Bangkok för att inte ha lämnat en rapport - vilket han hade gjort. När den bluffen inte gick skyllde hon på att personalen inte hade tagit emot faxen. Det är löjligt. (Expressen 2005-12-02, "När går Freivalds?")

Freivalds lögner är ett återkommande inslag i kritiken. Hennes ursäkter har på intet sätt godtagits av pressen, främst på grund av de osanningar som hon har ertappats med. Samtidigt betonas den okunnighet, ibland omskriven som inkompetens, ministern visat prov på (Dagens Industri 2005-12-02, "Kuslig inkompetens"). Offer från flodvågskatastrofen valde även de att rikta skarp kritik mot ministern, en framträdande person i sammanhanget är Pigge Werkelin som i ett flertal artiklar ges utrymme att kräva Freivalds och Perssons avgång:

Han vet att inget Göran Persson gör kan ge honom dem tillbaka. Men det är inte det som det handlar om, säger Pigge.
- De ansvariga måste bort. De klarade inte pressen när det behövdes, och det kommer de inte att göra nästa gång heller. Och då sitter vi i samma situation igen, säger han. (Expressen 2005-12-02, "Pigge Werkelin: Laila Freivalds måste få sparken")

Värt att notera i offrens krav är att de riktar sig mot fler personer än Freivalds, men det är Freivalds som kommer att stå i fokus: ”Pigge Werkelin: Laila Freivalds måste få sparken”. Dessutom kommer andra politiker att kritisera henne, främst till följd av hennes försök att skuldbelägga resebolagen (Aftonbladet 2005-12-08, ”’Freivalds ska bort’. Miljöpartiets språkrör Peter Eriksson anser att”; Falu-kuriren 2005-12-10, ”Laila Freivalds åter i hetluften”).

Men avgångskraven avtog, och artiklar som behandlade Freivalds uppdrag började uppta merparten av rapporteringen om henne. Så även när Borås Tidning rapporterar om Freivalds farhågor inför SD-Kurirens utlysta Muhammedkarikatyrtävling:

> *De här rapporterna i utländska medier gör utrikesminister Laila Freivalds mycket oroad.*
> *-Jag tror att det skapar en uppenbart farlig situation. Jag kommer i alla lägen att försvara tryckfriheten, men SD-Kurirens provokation tar jag bestämt avstånd från. Det är en fullständig brist på respekt, säger hon.*
> *Provokationen har noterats på fler håll i arabvärlden, enligt Freivalds, som finner det fruktansvärt att en grupp extremister som SD utsätter svenskar och svenska intressen för fara.*
> *-Vi vet att det finns de som utnyttjar det och tar till våld. En sådan här provokation kan leda till att det är vi som är måltavla.*
> *Freivalds träffar i dag muslimska företrädare i Stockholms moské. Samtidigt arbetar ambassadpersonal i berörda länder med att informera om det skedda inte har regeringens stöd, säger hon.*
> *-Jag ber om ursäkt för att vi i Sverige har enstaka personer som är så hänsynslösa och medvetet kränker andra människors religion.*

Dagen därpå, 11/2-2006, framkom det att en tjänsteman på UD hade stängt SD-kurirens webbplats för att förhindra en svensk ”Muhammedkris”. Agerandet blev startskottet på en ny våg av kritik mot utrikesministern:

> *Ändå förnekar Freivalds att stängningen sker på regeringens order, hon “kan inte veta vad alla tjänstemän gör”. Jo, det kan hon, och det har hon med säkerhet gjort. Det saknar trovärdighet att en i hennes närmaste stab skulle vidta sådana extrema åtgärder — och som ingalunda tillhör rutinen — utan att ha order och klartecken om det. (Kvällsposten 2006-02-11, ”Laila Freivalds väcker frågor”).*

Stängningen av SD-kuriren KU-anmäldes av folkpartiets dåvarande partiledare Lars Leijonborg, för att ge klarhet i frågan om utrikesministern på något sätt utövat påtryckningar för att få webbplatserna stängda (Svenska Dagbladet 2006-02-12, ”Laila Freivalds anmäls till KU”). Flera partier riktade avgångskrav mot henne. Samtidigt som skandalen tog fart, publicerade Sydsvenskan en hyllningsartikel till Freivalds agerande (Sydsvenskan 2006-02-23, ”Så avvärjde Laila Freivalds en svensk Muhammedkris”)

Framställningar av Laila Freivalds

I jämförelse med rapporteringen om Freivalds 2000 kommer hon här att framställas som än mer inkompetent. Många av hennes uttalanden avfärdas som lögner, och stämpeln som lögnare tycktes inte försvinna – utan tilltog snarare allt eftersom rapporteringen fortskred.

Gudrun Schyman-affären 2003

23/1 2003 avslöjas Vänsterpartiets partiledare Gudrun Schyman ha yrkat avdrag i sin självdeklaration för utgifter som inte hon hade betalt. Hennes deklaration beskrivs som rent bedrägeri, och debattörer resonerar tidigt utifrån ordspråket om att "leva som man lär". Lena Mellin, Aftonbladet, skriver några timmar efter avslöjandet så här:

> *Precis som Mona Sahlin för nu åtta år sedan ursäktar sig Gudrun Schyman med att hon hade mycket omkring sig. Hon var slarvig, hade inte koll på läget och lät någon annan sköta deklarationen. Det är kvalificerat skitsnack.*
>
> *...*
>
> *Vänsterpartiet har en mycket sträng skattepolitik. Enligt valmanifestet ska "de som tjänar mest betala en större del av sin inkomst i skatt". Schyman tjänar dubbelt mycket som en genomsnittlig svensk. Lägenhet i Gamla stan, hus på Österlen, Gudrun Schyman tillhör en ekonomisk elit. Men när partiets skattepolitik ska omsättas i praktiken tycks hon inte längre vara med på noterna. (Aftonbladet 2003-01-23, "Hon är sniken inte slarvig — Schymans skatteaffärer")*

Liknande tongångar återfinns i andra artiklar på opinionssidorna. Pressen är enig: Schymans ursäkt är inte värd namnet. Parallellen mellan Schymans retorik och ideologiska tillhörighet och hennes förehavanden upprättas ofta:

> *- Hon beskriver eländet i vardagen så att åhörarna känner att "här är en som förstår hur jag tycker och tänker", har statsvetaren Peter Esaiasson sagt apropå Gudrun Schymans talekonst.*
>
> *Nu kan effekten bli den motsatta. Om det är sant att Gudrun Schyman bara har slarvat med sin deklaration måste hon ha råd att slarva rejält. Sammanlagt är det 42 693 kronor som hon i så fall trodde att hon hade betalat själv, när någon annan i själva verket hade gjort det. Det är tre månadslöner för en städare. Före skatt. (Sydsvenskan 2003-01-24, "Slarv värt tre månadslöner för en städare")*

Även ett flertal insändare publiceras, där tongångarna är om möjligt råare: "Man frågar sig hur många chanser ska Gudrun Schyman få? Mona Sahlin halshöggs för en Toblerone men Gudrun kan väl råna banker utan att straffas" (Expressen GT 2003-01-24, "Insändare"). Partikollegors kritiska röster görs gällande i ett flertal artiklar (Svenska Dagbladet 2003-01-26, "Gudrun Schymans framtid hänger i en mycket skör tråd"). Gudrun Schyman lyckades heller inte att etablera någon alternativ version till det beskrivna scenariot.

Den 26 januari meddelade Schyman sin avgång som partiledare:

> *Jag avgår med omedelbar verkan. Samtidigt sa hon att hon både velat och tror sig ha kunnat på ett bra sätt fortsätta leda partiet. Men det fanns ett helt avgörande förbehåll:*
> *- Det hade bara kunnat fungera om jag hade haft hundraprocentigt stöd, sade Schyman." (Aftonbladet 2003-01-26, "Här ger hon upp")*
> *Den 8/2 2003 inleder Ekobrottsmyndigheten en förundersökning om misstänkt skattebrott mot Schyman, 31/10 erkänner hon sig skyldig och döms till strafföreläggande á 50 dagsböter (Hallands Nyheter 2003-10-31, "Erkänner men slipper rättegång").*

Framställningar av Gudrun Schyman

Gudrun Schyman beskrivs delvis utifrån sina yttre attribut: röda läppar, långa ben och högklackade skor. Vilket problematiseras i en artikel:

> *Av både män och kvinnor beskrivs hon som söt som barn, snygg som tonåring, vacker som kvinna. Så skulle man aldrig kunna beskriva en manlig partiledare. Då skulle man i stället ta upp andra positiva egenskaper: Intelligent, skärpt, mycket duktig talare, god debattör, god kontaktskapare. (Aftonbladet 2003-01-26, "Vår mest färgstarka — och motsägelsefulla politiker).*

I stället beskrivs hon som en frispråkig men slipad politiker, som av sina motståndare påstås vara hårdför (ibid.).

Samtidigt återfinns även en mer raljant ton i framställningarna av Schyman:

> *Vad är det som går och går men aldrig kommer till dörren? Vad är det som har en psykologisk kärna som en trasselsudd? Gåtan Gudrun (Aftonbladet 2003-01-26, "Tre Drakar Gåtan Gudrun har inget svar").*

Sigvard Marjasin-affären 1996

I februari 1996 genomförde Riksrevisionsverket en granskning av landshövdingarnas redovisade utgifter. Landshövdingen Sigvard Marjasin granskades, och myndigheten kom att rikta kritik mot hans redovisningsmetoder (Göteborgs-Posten 1996-02-14, "Ex-hövdingars affärer granskas"). Kritiken mynnade ut i en rad anklagelser som summerades punkt för punkt i ett stort antal artiklar (Aftonbladet 1996-08-08, "Kritiken mot Marjasin — punkt för punkt"):

> *Riksrevisionsverket har redan gett Marjasin skarp kritik på flera punkter: Sönderklippta mat- och spritkvitton för tiotusentals kronor. Bokföringen som förvarades hemma i hans egen byrålåda. Gästboken som han tog med sig hem efter tiden som landshövding. Orginalen finns fortfarande hemma hos Sigvard Marjasin. Länsstyrelsens personal har fått nöja sig med en otydlig kopia. Häromdagen avslöjades att Sigvard Marjasin*

dessutom fått betalt för samma julbord två gånger (Aftonbladet 1996-08-03, "Marjasins fru fick lön — av Marjasin själv").

Marjasin, och till viss del även dennes fru, beskrivs som slösaktiga och som fifflare. Motargumentet som förs fram – att det skulle vara av jämställdhetsskäl som Marjasin lät avlöna frun vid representationsmiddagar – punkterades när hans kvinnliga efterträdare fått ge sin syn på saken.

Flera artiklar som på olika grunder pekar ut Marjasin som en dubbelfakturerande fifflare följer. Särskilt kompromettеrande är hans val att fakturera både gäster och skattebetalare, och hans skattebetalda släktfester, vilka ställs mot hans inkomst om 1,2 miljoner kronor om året (Aftonbladet 1996-08-15, "Marjasin har gjort fler klipp"; Aftonbladet 1996-08-08, "Marjasin-affären: Marjasin bjöd — du betalade").

Skandalen breddas när Astma- och Allergiförbundet, där Marjasin har ett förtroendeuppdrag, riktar kritik mot honom och stoppar honom från att företräda förbundet externt (Svenska Dagbladet 1996-08-06, "Förbund stoppar Sigvard Marjasin"). Marjasin väljer att till en början hålla sig undan pressen, men beslutar sig för att deltaga i journalisten Siewert Öholms program Kvällsöppet. Beslutet genererar ytterligare skandalorienterade artiklar, då det avslöjas att Öholm och Marjasin var gamla vänner – trots att det inte var Öholm som skulle intervjua Marjasin, utan den andra programledaren Birgitta Sandstedt (Aftonbladet 1996-08-02, "Han tog betalt för julbordet två gånger"; Expressen 1996-08-17, "Vänner emellan... Sigvard Marjasin talar ut — men bara hos Siewert Öholm"; Svenska Dagbladet 1998-08-16, "Sigvard Marjasin förklarar sig i Kvällsöppet").

Marjasins framträdande i Kvällsöppet beskrivs som förvirrande, och hans påståendensom misstänkt felaktiga (Aftonbladet 1996-08-21, "Affären Marjasin Vad sa han egentligen?"; Göteborgs-Posten 1996-08-21, "'Jag har inte tjänat ett öre' I går bröt Sigvard Marjasin tystnaden i TV"). "Det gamla maktspelsproffset Marjasin fick full frihet att lägga ut dimridåer" låter det i Expressen om framträdandet (Expressen 1996-08-21, "Stackars tv-tittare! Bara Marjasin kan vara nöjd med intervjun").

Skandalen fortsätter med att Marjasins efterträdare Gerd Engman riktar ny kritik mot honom (Aftonbladet 1996-08-21, "Affären Marjasin 'Han har fått dubbelt betalt i tretton fall"). Samtidigt beskrivs misstankarna mot Marjasins ha stärkts i utredningen (Göteborgs-Posten 1996-08-21, "Stärkt misstanke mot Marjasin").

Därefter ebbade skandalen för en tid ut. Det följde en rad artiklar med nya uppgifter om Marjasins förehavanden (Göteborgs-Posten 1996-09-05, "Nya dubbel-fakturor hos Marjasin"). När Marjasin ville byta advokat till Leif Silbersky återupptogs skandalrapporteringen, och han misstänkliggjordes ytterligare (Expressen 1996-10-31, "Marjasin vill ha Silbersky"). Vilket upprepades när Marjasins

förste advokat krävde att få avsäga sig sitt uppdrag (Expressen 1996-11-17, ”Notorna blir bara fler… och nu är Marjasin inne på sin andra advokat). Samma sak skedde när polisen påbörjade sina förhör med honom (Expressen 1996-12-05, ”Nu är Marjasin formellt misstänkt av polisen”).

Skandalrapporteringen återupptogs när rättsprocessen satte igång, Marjasin gjorde redan första rättegångsdagen klart för pressen att han skulle frikännas (Aftonbladet 1997-10-21, ”Marjasin: Jag ser inget fel i det här”). Rättegångsrapporterna började successivt skruva ner tongångarna kring bedrägerianklagelserna (Aftonbladet 1997-10-20, ”Marjasin kan få fängelse”). Ingvar Hedlund rapporterade följande: ”Marjasin har inte tjänat en krona privat på alla dessa transaktioner, i alla fall inte något belopp som åklagaren kan bevisa” (Expressen 1997-10-28, ”Marjasin grät i domstolen”).

Slutet för rapporteringen kommer i samband med att domstolen frikänner Marjasin på samtliga åtalspunkter 28/11-1997 (Göteborgs-Posten 1997-11-28, ”Sigvard Marjasin frikändes”). Expressen publicerar en hyllningsartad artikel om frikännandet (Expressen 1997-11-28, ”Marjasin tog hem spelet”).

Framställningar av Sigvard Marjasin

I ett par artiklar målar tidigare kollegor upp bilden av Sigvard Marjasins personlighet:

> *- Marjasin lyssnade aldrig, han brydde sig aldrig om vad jag sa, säger i dag LO:s dåvarande revisionschef Gösta Wasell till Expressen.*
>
> *…*
>
> *- Marjasin framstod för mig som en kolerisk, argsint ordförande men trots allt hederlig. Jag är därför förvånad när jag ser vad han misstänks för i dag. (Expressen 1996-08-09, ”Marjasin sparkade revisorn”).*

I en artikel beskrivs Marjasin ha fostrats och inspirerats till sitt beteende inom fackföreningsrörelsen:

> *- Hans karriär inom partiets och rörelsens maktsfär — från smörgåsnisse till landshövding — är en respektingivande klättring på fackets maktstege, hans auktoritära ledarstil den typiske fackbossens. Sina later och olater har han skaffat sig inte genom att snedbliga på direktörerna utan under decennier som en av Fackets ledargestalter (Svenska Dagbladet 1996-08-20, ”Marjasin har inte lärt sig av näringslivet”).*

Marjasin beskrivs som en hal men skicklig pamp efter tv-framträdandet i Kvällsöppet (Svenska Dagbladet 1996-08-21, ”Marjasin manipulerar skickligt omgivningen”). Det övergripande intrycket man får som läsare av Sigurd Marjasin är att han är en manipulativ, närmast despotisk fifflare. Han kallas i en artikel för ”maktspelsproffs”.

Framställningarna av Marjasin nyanseras i ett fåtal artiklar, i synnerhet de som har publicerats efter att Leif Silbersky tillträdde som Marjasins försvarare. Han kommer då att beskrivas som en märklig person med vacklande moral, men inte direkt brottslig.

Jan O. Karlsson-affären 2002-2003

Jan O. Karlsson-affären har sin början i nyheten om hans avgångsvederlag eller pension från en tidigare tjänst som ordförande för EU:s revisionsrätt, och hans lön som nybliven minister (Aftonbladet 2002-10-25, ”Ministerns superlön Jan O Karlsson får 124 000 kr — netto”). Dags- och kvällstidningarna slår upp stort att migrations- och biståndsministern tjänar 124 000 kr netto i månaden. Jan O. Karlsson försvarade sig med att han inte kunde tacka nej till den för tidiga pensionen. Kritiken låter inte vänta på sig, inte minst från de egna leden. Lena Melin analyserar situationen:

> *Innebär det att socialdemokraterna från och med nu slutar att kritisera att näringslivet toppdirektörer kvitterar ut miljontals kronor i fallskärm? De tycker förmodligen också att de gjort sin plikt. Alltså kräver de sin rätt. Likheterna mellan Jan O Karlsson och Leni Björklund och direktörerna är slående. De har lämnat sina jobb frivilligt och de har tillträtt nya befattningar. Men kan ändå lägga avgångslön eller pension till sin nya inkomst utan att tycka att det är det minsta konstigt. (Aftonbladet 2002-10-25, ”Statsråden har bäst betalt i landet”).*

En del partikamrater valde att kräva Karlssons avgång (Helsingborgs Dagblad 2002-11-09, ”Partivänner kräver hans avgång”). I ett försök att mildra kritiken låter Jan O. Karlsson skänka bort sin lön som statsråd (Östersunds-Posten 2002-11-12, ”Jan O Karlsson sitter kvar men skänker bort statsrådslönen”). Det minskade kritiken, men ledde även till nya frågetecken, där Karlssons lojalitet ifrågasattes (Sydsvenskan 2002-11-12, ”Fokus: Jan O Karlsson-affären”). Samtidigt hade andra – grövre anklagelser – riktats mot honom. Karlsson påstås ha köpt 16 liter vin till en planeringsdag för tio personer på skattebetalarnas bekostnad (Expressen 2002-11-08, ”Gäst skrev på kvittot. Jan O Karlsson köpte 16 liter vin”).

Karlsson uppges ha försökt förmå staten att stå för hans privata kräftskiva, och de facto fått pengar utbetalade från UD för sina utlägg. Pengarna återbetalades först när felaktigheten uppmärksammades i medierna (Dagens Nyheter 2002-11-09, ”Jan O Karlsson -affären: Få inom S försvarar agerandet”). I efterhand kommer denna skandal av Göran Persson att framställas som orsaken till att Karlsson fick sitta kvar: ”Man avsätter inte ett statsråd som gjort ett så bra jobb efter en sådan händelse som med kräftskivan, sa statsminister Göran Persson” (Aftonbladet 2003-10-03, ”Jan O fick sitta kvar tack vare kräftfesten”).

22/11 2002 inleddes en förundersökning om misstänkt bedrägeri mot Jan O. Karlsson (Helsingborgs Dagblad 2002-11-22, ”Förundersökning mot Jan O Karlsson”). Flera artiklar behandlar de olika uppgifterna som utgör Jan O. Karlsson-affären och kritiken växte.

Karlssons hantering av pressen gav visserligen upphov till en mängd irriterade ledarskribenter (Dagens Nyheter 2002-11-09, ”Jan O Karlsson: missförstådd medieguru”; Aftonbladet 2002-11-05, ”Jan O Karlsson — en sällsynt duktig kille”), men han kom av PR-experter att hyllas för sin strategi och hans val att be om ursäkt beskrivs ha varit enligt regelboken i krishantering (Dagens Nyheter 2002-11-12, ”Jan O Karlsson-affären: ’En lysande föreställning’”). Exempelvis skrivs följande om den presskonferens Karlsson höll:

> *Men årets älgjakt kom av sig. Älgen föll ur rollen. I stället för att låta sig fällas på gammalt hederligt vis la den sig på rygg och gjorde, som en jaktexpert uttryckte det i eftersnacket, ”en hel pudel”.*
>
> *...*
>
> *Pål Jebsen var inte ensam om att berömma Karlssons förställning. De pr-konsulter som intervjuades efter presskonferensen gav genomgående såväl regin som skådespelarinsatsen strålande recensioner. Den här gången hade Rosenbadsensemblen gjort nästan allt rätt. (Expressen 2002-12-31, ”Maktbyte?”)*

Därefter avtar skandalrapporteringen om Karlsson. 24/1-2003 läggs förundersökningen mot Karlsson om bedrägeri ned (Helsingborgs Dagblad 2003-01-24, ”Inget åtal mot Jan O Karlsson”). Fyra månader senare kallar Karlsson president George W. Bush för ”den där jävla Texasgubben”, vilket medförde en ny våg av kritik (Helsingborgs Dagblad 2003-05-23, ”Jan O Karlsson smädade Bush”). Även den får sitt slut – den här gången utan att Karlsson bad om ursäkt(Dagens Nyheter 2003-05-24, ”Bush avspänd och behaglig”).

Ett nytt skandalscoop om Karlsson följer när han säger följande under ett tal för Sida-anställda: ”- Vi kan ju inte gå runt på departementen och fråga vad vi har gjort för negrerna i dag”. Uttalandet är del av längre resonemang och trots bred kritik för ordvalet väljer Karlsson att inte ta tillbaka det (Borås Tidning 2003-06-15, ”Jan O Karlsson i nytt blåsväder”). Det följs upp av anklagelser om ministerstyre i ett fall med ung synskadad bosnisk flicka (Svenska Dagbladet 2003-07-05, ”Ett åttonde nej för Nadina”).

Dåvarande statsminister Göran Persson uppgav 20/8 2003 att han inte hade några planer på att sparka några ministrar i samband med euroomröstningen (Borås Tidning 2008-08-20, ”Persson förnekar ministerbyten”). Den 14 september 2003 blir Jan O. Karlsson tillförordnad utrikesminister efter mordet på Anna Lindh. Det tog inte lång tid förrän Jan O. Karlsson var i blåsväder igen: RFSL riktar 25/9 avgångskrav mot honom efter att han påstås ha sagt ”Nu får det väl vara slut på alla bögfrågor” under ett biståndsseminarium (Sydsvenskan 2003-09-25, ”RFSL: Avgå Jan O Karlsson”). Även andra politiker sluter upp bakom kravet (Hallands Nyheter 2003-09-25, ”Avskeda Jan O Karlsson!”).

4/10 2003 meddelade Göran Persson att Jan O. Karlsson kommer att bytas ut mot Carin Jämtin,

Barbro Holmberg och Laila Freivalds (Helsingborgs Dagblad 2003-10-04, ”Laila Freivalds ny utrikesminister - Margareta Winberg och Jan O Karlsson flyttas till andra uppdrag”). Att Karlsson byts ut framställs överlag i artiklarna som ett naturligt drag, men orsaken kommer i ett fåtal artiklar att framställas som att han blev en för stor belastning för regeringen (Expressen 2003-10-03, ”Grodorna blev hans fall - nu får Jan O toppjobb i FN”).

Framställningar av Jan O. Karlsson

I en längre artikel tillåts Yrsa Stenius, tidigare kollega till Karlsson, beskriva denne:

> *Jag tyckte om honom från första stund. Jan O Karlsson är en man med charm, humor och betydande intelligens. Han är också varm och spontan och mot mig uppträdde han ofta som en ganska ömsint, uppskattande storebror. Sådant är svårt att motstå. Emellertid upptäckte jag snart nog också Jan O Karlssons mera prövande sidor: just otåligheten, rastlösheten som vetter mot det maniska, draget av lynnighet och sedan en förhållandevis ohöljd narcissism, något som inte är särskilt ovanligt i hans och mitt yrke. Ibland kunde han helt enkelt gå en fruktansvärt på nerverna” (Aftonbladet 2002-11-12, ”Jan O Karlsson är sig själv - på gott och ont”).*

Generellt sett beskrivs Karlsson som omdömeslös, men kanske främst som stöddig, översittare, mästrande, ”en charmant slarver”, intensiv, arrogant, uppblåst – men även som kreativ, slagfärdig, kul och människointresserad (Aftonbladet 2002-11-05, ”Jan O Karlsson — en sällsynt duktig kille”; Aftonbladet 2002-11-10, ”Ministerns affärer”). Han beskrivs i en artikel som en ny sorts politiker som aldrig har valts till en post utan har tillsatts politiskt, en ”polikrat” (Göteborgs-Posten 2002-11-15, ”Jan O Karlsson ny typ av makthavare”). Karlsson beskrevs efter en opinionsundersökning som: ”klassens värsting” (Aftonbladet 2002-12-28, ”Botten är nådd, Karlsson”).

Mot slutet av Karlssons tid som migrations- och biståndsminister kommer medierna att kalla honom för ”Grodman” (Expressen 2003-08-31, ”’Jag bara skämtade’. Jan O Karlsson tänker inte be om ursäkt”; ”Aftonbladet 2003-09-27, ”’Avgå Jan O Karlsson’”; Nya Ludvika Tidning 2003-10-07, ”Grodmannens ersättare”).

Tobias Billström-affären 2006

6/10-2006 tillträdde moderatpolitikern Tobias Billström som migrationsminister vid bildandet av den första Alliansregeringen. Nästan direkt efter regeringsbildningen granskade ett flertal ministrar i pressen för olika övertramp. Tobias Billström var en av dem som pekades ut, han uppgavs ha skolkat från tv-licensavgiften i tio år.

Tobias Billström sjukskrev sig strax efter att ha gjort några uttalanden till pressen, och kunde därefter inte nås av journalisterna. Det har spekulerats i sjukskrivningens syfte och effekter. I en artikel anklagas Billström för att ha fusksjukskrivit sig – och därmed inte levt som han lär. Kritiken

fick inget genomslag, eftersom anklagelsen aldrig verifierades (Svenska Dagbladet 2006-10-23, ”Det är skillnad på fusk och fusk”).

I merparten av artiklarna om skandalen hamnade Billström i skymundan, till en början var det Cecilia Stegö Chiló som dominerade rapporteringen, sedan Maria Borelius (Sydsvenskan 2006-10-15, ”Samma regler för alla. Folkets moral sjunker när framträdande politiker fuskar”). Detta då fler övertramp påträffades hos både Borelius och Stegö Chiló än hos Billström, samtidigt som de ansågs vara mer oärliga:

> *Handelsminister Maria Borelius anlitade svart barnpassning för tio år sedan. Hade hon bara från början erkänt och ångrat sig offentligt hade saken blåst över. Nu är det mer osäkert. Lögnen om att hon inte hade råd att betala vitt trots att familjen hade miljoninkomster sticker folk i ögonen. Vad säger det om ministern? Att hon inte anser att kvinnor som utför hemarbete är värda mer än fyrtio spänn i timmen.*
> *Vår nyliberala kulturminister Cecilia Stegö Chilò struntade i tv-avgiften i sexton år. Graverande för den som är satt att styra över public service. Sent omsider har hon medgett att hon gjort fel. Men hon har inte kunnat ge något vettigt skäl. Misstanken att det från början var en politisk markering som hon nu inte vill stå för växer. Därför hänger Cecilia Stegö Chilò löst. Migrationsminister Tobias Billström medgav däremot direkt att han för tio år sedan haft politiska motiv till att strunta i tv-avgiften. Nu ångrar han sitt ungdomliga oförstånd. Av allt att döma överlever han affären. (Sydsvenskan 2006-10-13, ”Analys: Nyckelordet är krishantering”*

När Borelius och Stegö Chiló avgått riktades sökarljuset och avgångskraven åter mot Billström (Svenska Dagbladet 2006-10-18, ”Tobias Billström tänker sitta kvar”). Men avgångskraven hade minskat i styrka, särskilt bland andra moderater:

> *Trots kritiken mot Billström förklarade samtidigt lokala moderata förbundsordförande på tisdagen att de har fortsatt förtroende för honom.*
> *-Jag tycker det är skillnad på handelsministerns och kulturministerns situation. För dem var det omöjligt att sitta kvar. Billström var tidigt öppen med sitt agerande, och det här berör inte hans direkta ämnesområden, säger Kent Persson, moderaternas vice förbundsordförande i Örebro. Krister Hammarbergh, förbundsordförande i Norrbottens län.*
> *-Jag tycker Stegö och Borelius föll på att de inte var ärliga. Jag kan inte försvara det här med licenserna men kanske är de som folk är mest. (Dagens Nyheter 2006-10-18, ”Billström stannar trots kritik från de egna leden”).*

Billström vidhöll att han fortfarande hade stöd från statsminister Reinfeldt:

Fredrik Reinfeldt säger, snarast uppretad, att han har fullt förtroende för alla sina ministrar. Inklusive Tobias Billström, som polisanmälts av Radiotjänst för att ha skolkat i många år från tv-licensen.

- Jag kan inte förstå att man här gör en polisanmälan mot en person som vill göra rätt för sig. Jag skulle vilja höra om detta nu är allmän praxis för alla de som har hört av sig till Radiotjänst. Annars börjar vi få en specialhantering för personer som är medialt intressanta, säger Fredrik Reinfeldt. (Sydsvenskan 2006-10-18, "Billström jobbar kvar i uppförsbacke. Statsminister Reinfeldt varnar för moralpanik").

Därefter avtog skandalartiklar i omfattning. och kommer att bytas ut mot nyhetsartiklar som rör Tobias Billströms olika uppdrag som statsråd (Nya Dagen 2006-11-21, "'I det här jobbet får man räkna med att bli kritiserad'").

Framställningar av Tobias Billström

Billström beskrivs som ung: " en av de yngsta ministrarna någonsin och den andra genom tiderna " (Nya Dagen 2006-11-21, "'I det här jobbet får man räkna med att bli kritiserad'"). Han beskrivs även som något bortskämd och dum eller girig (Expressen 2006-10-12, "Kastade räkningarna. Migrationsministern skolkade från licensen — gillade inte SVT"). I övrigt återfinns inga andra framställningar av honom än det han tillåts säga.

AVSLUTANDE DISKUSSION

Går det att dra några slutsatser om grundfrågans svar: män klarar sig bättre än kvinnor, när drevet går? Inte egentligen. Tobias Bromander, doktorand i statsvetenskap vid Linnéuniversitetet i Växjö, lägger nästa år fram sin avhandling, i vilken han presenterar slutsatser efter att ha studerat drygt 4 000 tidningsartiklar som tar upp 92 politiska skandaler mellan åren 1997 och 2010. Bromanders slutsats är i enlighet med åsikten att det är till nackdel att vara kvinna i politiska skandaler:

> *Oavsett vilken typ av skandal, dess storlek, huvudpersonens politiska position eller erfarenhet av politik så behandlas kvinnor genomgående tuffare i nyhetsmediernas granskning av politiska skandaler än vad som är fallet för män. Jag menar att detta har en avgörande betydelse för utgången av politiska skandaler.*

Han pekar på huvudsakligen tre förhållanden enligt vilka han menar att hans hypotes får stöd. För det första, nyhetsvärderingen skiljer sig, på så vis att kvinnor som gör sig skyldiga till övertramp behandlas som en märkligare händelse: nyhetsvärdet blir högre. Det visar sig i att skandaler med kvinnor inblandade i genomsnitt ger upphov till fler artiklar och förloppet blir mer utdraget. För det andra tenderar, menar Bromander att ”medieinnehållet i männens politiska skandaler att ha en mer förlåtande och accepterande ton än medieinnehållet i kvinnornas skandaler”. På ett motsvarande sätt uppfattar han att det framkallar mer negativa känslor när en kvinnlig politiker gör sig skyldig till övertramp. Slutligen tycker sig Bromander se att medierna tillåter ”ett större inslag av negativa spekulationer” när kvinnor står i fokus. 2

Den till synes entydiga observationen gäller att antalet artiklar är fler när skandalerna involverar kvinnor. Det följer inte att kvinnor därmed behandlas mer negativt, men det är givetvis svårt att säga emot påståendet att det är negativt att befinna sig i fokus för ett medialt drev, och därmed mer negativt om drevet varar längre och/eller är mer intensivt. Samtidigt måste den mest avgörande aspekten ändå gälla i vilken utsträckning bevakningen lever upp till grundläggande kriterier för vad som är god journalistik. Antalet artiklar uttalar sig inte om detta.

Bromander tycker sig också se att journalister är mer förlåtande mot män, mer fördömande mot kvinnor, och att bevakningen av kvinnor innehåller mer negativa spekulationer, men den sortens observationer är naturligtvis alltid i hög grad beroende av undersökarens egna utgångspunkter och värderingar.

I den övriga forskning vi tagit del av har snarare uppfattningen varit att kvinnor generellt inte

---

[2] Samtliga citat hämtade ur en vad vi förstår ännu inte publicerad debattartikel av Tobias Bromander, som han skickat till oss.

behandlas sämre än män, däremot tycks det inte råda någon tvekan om att kvinnor och män behandlas *olika*. Det är en poäng som kan generaliseras: när en makthavare utsätts för ett politiskt drev efter att själv ha begått ett brott, agerat omoraliskt eller svikit ett förtroende, då infinner sig ofta en aggressiv ton i bevakningen. Det kallas drev på grund av att metaforen vunnit genklang: jakt, offer, byte.

Men då kommer också drevet att ta fasta på bytets upplevda svagheter, som kan bestå i ett prototypiskt manligt eller kvinnligt beteende, en bakgrund i avsaknad av utbildning eller att man är född med silversked i munnen, en personlig historia, ett umgänge, &c. Kvinnan som framträder i stilettklackade skor och illrött läppstift får se detta vänt emot sig, mellan raderna (rubriksättning, bildval, vinklar) eller explicit; liksom mannen från landet med mustasch får finna sig i att förminskas på motsvarande sätt, på grund av sin framtoning.

På samma sätt är det möjligt att använda de personliga attributen som motvapen, en kvinna kan avväpna en attack genom att använda sig av prototypiska kvinnliga attribut. På samma sätt kan en man använda sin framtoning för att värja sig mot drevet.

Det är svårt att tänka sig att det schematiskt går att säga något vettigt om den sortens mekanismer – precis som mycket av forskningen tycks mena går sådana skeenden bara att förstå i sina egna, unika kontexter. I sådana fall blir slutsatsen att könet visst spelar roll för hur bevakningen ser ut, och dessutom kan vara relevant för hur hårt personen som befinner sig i fokus behandlas; och för huruvida han eller hon överlever en skandal. Däremot kan man inte dra slutsatsen att män eller kvinnor generellt behandlas bättre eller sämre på grund av sitt kön.

En sådan slutsats får stöd av de sju fall vi studerat. Det går knappast att dra slutsatsen att männen kommit lättare undan, snarare har varje falls unika egenskaper varit avgörande för utgången. Samtidigt krävs det inte mycket fantasi för att se hur prototypiska föreställningar om manligt och kvinnligt varit relevanta i formuleringar och narrativ – om än inte på något sätt centrala. I fallet med Gudrun Schyman tycks det exempelvis som om hennes partitillhörighet och vänsterns värderingar i skattefrågor spelat en större roll än Schymans kvinnliga framtoning.

Man kan såklart kritisera en sådan observation mot bakgrunden av att vi bara har studerat sju fall, men det finns något att säga till förmån för ett sådant angreppssätt. Bromander har 92 politiska skandaler i Sverige under 13 år, vilket är lika med en god bit mer än en skandal med tillhörande mediedrev per varannan månad. Kanske behöver man då tänja på begreppen drev och skandal en smula? Svaret på den frågan får vänta tills Bromanders avhandling publiceras under nästa år.

Vi började med Juholt. Låt oss kort avsluta med Juholt. Utan att läsa några undersökningar, rap-

porter eller avhandlingar i ämnet, slut ögonen och ställ följande frågor.

Har Juholts mycket typiska framtoning som konservativt lagd medelålders man, med attributet mustaschen som närmast övertydlig symbol för vilken människa han är, spelat en roll i hur han framställts?

Och: har han tjänat på den framställningen?

KÄLLFÖRTECKNING

Litteraturlista:

Allern, Sigurd & Pollack, Ester (2009). Den mediale skandalen, I: Allern, Sigurd & Pollack, Ester (red.). *Skandalenes markedsplass Politikk, moral og mediedrev*. Fagbokforlaget: Bergen. s. 9-24.

Allern, Sigurd & Pollack, Ester (2009). Skandalenes markedsplass, I: Allern, Sigurd & Pollack, Ester (red.). *Skandalenes markedsplass Politikk, moral og mediedrev*. Fagbokforlaget: Bergen. s. 193-205.

Kroon, Åsa (2007). Hur kunde du, Gudrun? I: Ekström, Mats & Kroon, Åsa (red.). *Paketerad politik: elva essäer om journalistik och medier*. Stockholm: Carlsson. s. 95-111.

Nilsson, Torbjörn (2010). *De omänskliga*. Weyler: Stockholm.

Nord, Lars (2001). *Statsråden och dreven Rainer-affären 1983 och Freivalds-affären 2000.* Stiftelsen institutet för mediestudier: Stockholm.

Pihlblad, Anders (2010). *Drevet går: om mediernas hetsjakt*. 1. pocketutg. Natur & kultur : Stockholm.

Pollack, Ester (2009). *Extra extra. Hon sågas – Hon avgår*. I: Allern, Sigurd & Pollack, Ester (red.) Skandalenes markedsplass Politikk, moral og mediedrev. Fagbokforlaget: Bergen. s. 99-120.

Smith, Elizabeth S. Smith Powers, Ashleigh. Suarez, Gustavo A. (2005). If Bill Clinton were a woman: The effectiveness of male and female politicians' account strategies following alleged transgressions. *Political Psychology*. Vol. 26. No. 1. s. 115-134. Blackwell publishing: Oxford.

Wall, Gunnar (2008). *Världens största politiska skandaler*. Sundbyberg: Semic.

Andra källor:

Carlsson, Ulf. *Juholt ska vara glad att han inte är en kvinna*. Nyheterna.net, Östran. Tillgänglig via: http://www.nyheterna.net/nyheter/oskarshamn/juholt_ska_vara_glad_att_han_inte_aer_kvinna/(comment)/view#view

Cubas, Manuel & Höjman, Isabel . *Tobleroneaffären*. P3 Dokumentär. Tillgänglig via: http://sveriges-radio.se/sida/artikel.aspx?programid=2519&artikel=4781010 (hämtad 2011-11-12)

Johanson, Frida. *Så gjorde vi undersökningen om drevet och könet*. P1 Medierna. Tillgänglig via: http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2795&artikel=4384679 (hämtad 2011-11-14)

P1 Medierna. *Den förskönade Tobleroneaffären*. P1 Medierna. Tillgänglig via: http://sverigesradio.se/diverse/appdata/isidor/files/2795/7210.mp3 (hämtad 2011-11-14)

P1 Medierna. *Drevets logik*. P1 Medierna. Tillgänglig via: http://sverigesradio.se/sida/gruppsida.aspx?programid=2795&grupp=14914&artikel=4062281 (hämtad 2011-11-14)

P1 Medierna. *Mediedrevet och könet*. P1 Medierna. Tillgänglig via: http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2795&artikel=4384653 (hämtad 2011-11-14)

Retrievers hemsida. *Mediearkivet.* http://www.retriever-info.com/se/tjaenster/research.html (hämtad 2011-01-14)

Svärdkrona, Zendry. *Försvarstalet — ord för ord*. Aftonbladet. Tillgänglig via: http://www.aftonbladet.se/nyheter/article10901268.ab (hämtad 2011-11-14)

TV-inslaget beskrivs bl.a. ha sänts i TV4-nyheterna 2000-09-20 20:00. Tillgänglig via: http://svtplay.se/v/2561582/laila_freivalds_skaller_ut_reportrar_i_dorren

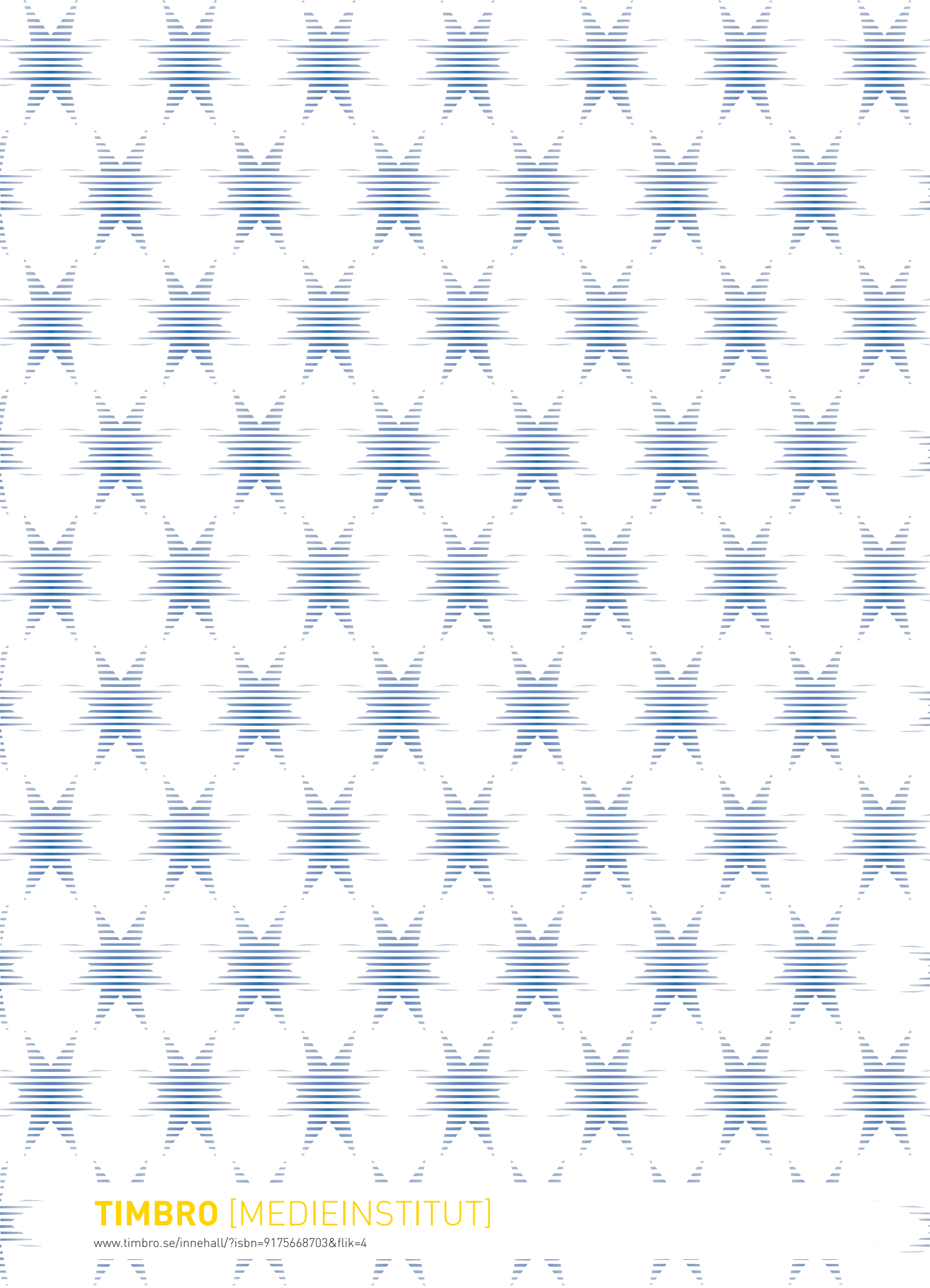

TIMBRO [MEDIEINSTITUT]

www.timbro.se/innehall/?isbn=9175668703&flik=4